

פרקים יא-יב

נושא כללי: אנו חוזרים לממלכת יהודה

מחנך: קושי רב יש בלימוד ספר מלכים. המעבר ממדינה אחת לשניה גורם לשכחה, והשכחה גדולה גם בלאו הכי. הנה עסקנו במשך כשבועיים בממלכת ישראל, ורק פה ושם נזכר על ממלכת יהודה. עתה אנו חוזרים לממלכת יהודה, ועלינו למצוא את הקשר עם מה שלמדנו לפני כן על יהודה. נעשה זאת בקיצור. נרשום על הלוח את העניין הדן במלכות יהודה.

תלמיד: בספר מלכים א' (טו כד) סיימנו בתיאור המתרחש בממלכת יהודה.

מחנך: מה היה המאורע האחרון המתואר שם?

תלמיד: המלך אסא השמיע: "אין נקי" (פסוק כב), כל איש ביהודה צריך לצאת להרוס את החומה שביקש בעשא להקים בין יהודה וישראל למען לא יוכלו לעלות לבית המקדש.

מחנך: חפשו היכן נזכר על מלכי יהודה דרך אגב?

תלמיד: בפרק כב נזכר על יהושפט מלך יהודה שבא לשומרון וישב יחד עם אחאב.

מחנך: אין זה כלל מקרה, כנראה, שירמיה כתב על מלכות יהושפט רק בסוף פרק כב, לאחר שסיים את דברי ימי אחאב ובתוכם הזכיר את יהושפט דרך אגב, ושוב הפסיק לכתוב על יהודה עד פרק יא.

אמנם כפי המתואר על ידי עזרא בספר דברי הימים (ב' יז-כ), היו ימי יהושפט גדולים וחשובים לשעה ולדורות. רבו תקוות יהושפט ובודאי של כל חכמי יהודה, כי יוכלו להשפיע על אחיהם, בני ממלכת ישראל, שביניהם היו אז נביאים גדולים יותר מאשר ביהודה. בודאי היו מגעים חשובים וגברה העלייה לירושלים.

אבל ההישגים של הימים ההם הואפלו וטושטשו על ידי המאורעות שלאחר מכן. מה שאירע ביהודה לפי המתואר בתחילת פרק יא חרפה וכאב גדולים הם. בית מלכות יהודה חולל על ידי צאצאי בית אחאב. אולי רעה זאת היא הסיבה שירמיה כאילו דחה את דברי ימי יהודה הצידה.

תלמיד: האם זה מוצדק לגנות כל כך את הניסיון של יהושפט להשפיע על ממלכת ישראל, שמא היה המקור לרעה לא רק במשפחת אחאב, אלא גם ביהודה? גם היום עלינו החובה לעשות ככל יכלתנו כדי להשפיע על אלו שהתרחקו מן התורה. האם כשלוננו של יהושפט צריך לשמש לנו ראייה שהצדק הוא עם אלו שאומרים שצריכים להיבדל לגמרי מן האנשים שהתרחקו מן התורה?

מחנך: לא שמעת ממני גינוי בעניין זה. גם בספר לא כתוב דבר מפורש. העובדות מדברות בעדן.

תלמיד: מתוך כל מה שלמדנו מתקבל הרושם כי אילו היה יהושפט מסתגר בגבולות מלכות יהודה, היו נמנעות צרות רבות. האם זה נכון?

מחנך: אני רוצה לשמוע את דעת הכיתה.

תלמיד אחד: לפי התוצאות בודאי אי אפשר להצדיק את פעולתו של יהושפט. אבל לא תמיד תוצאות לא טובות הן עדות שהדבר היה בלתי נכון מתחילתו. גם דברים טובים רבים מסתיימים לפעמים בכשלון. קל להיות חכם לאחר מעשה.

תלמיד שני: מי זה אומר שהשפעה צריכה להיות על ידי נישואין? יש הרבה דרכים אחרות. יהושפט לא היה צריך להסתגר בממלכתו. יכול היה לומר "כעמי כעמך כסוסי כסוסך" מבלי להתחתן במשפחה זו. אז אפשר היה להשיג את הצדדים הטובים שבשיתוף כזה, בלי הצדדים הרעים.

תלמיד שלישי: קשה מאד להציב גבול ליחסים. כאשר יש יחסים טובים ממילא מתחילים לחשוב על חיתון וקשה לדחות אותו.

מחנך: ובכן הדבר ברור ואין לי מה להוסיף. אנו רק נחזור על כל מה שנאמר בעניין זה בספר. חפשו את הדברים.

תלמיד: בפרק כב פסוק מט נאמר שיהושפט עשה אניות ללכת לתרשיש והאניות נשברו. אחזיה הציע ליהושפט שאנשי ישראל ילכו עם אנשי יהודה ויסייעו להם. כתוב שם "ולא אבה יהושפט".

מחנך: עתה חפשו את ההמשך בפרק ח.

תלמיד אחד: על יהורם בן יהושפט נאמר (ח ז): "וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב, כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעש הרע" וגו'

תלמיד שני: לעיל ח כז נאמר וילך בדרך בית אחאב ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בית אחאב הוא:

תלמיד שלישי: למה היתה השפעת בית אחאב חזקה מהשפעת בית יהושפט? כיצד קרה כל זאת בגלל אשה אחת?

תלמיד רביעי: פעמים רבות זה גם עונש משמים על שאדם מתחבר לרשע. שמעתי שיש בעניין זה פסוק האומר: "בהתחברך לרשע פרץ ה' את מעשיך".

מחנך: נכון שיש פסוק כזה בדברי הימים (ב' כ לז), שם נאמר: בהתחברך עם אחזיה פרץ ה' את מעשיך, לא נזכרה שם המילה "רשע". יש בזה הבדל חשוב. ישנם סוגי רשעים רבים. אחזיה היה רשע יוצא מן הכלל, כפי שראינו שהוא שלח לשאול בבעל זבוב על מחלתו, אילו היתה הכוונה כללית היה נאמר: "בהתחברך עם בית אחאב". הרושם הוא כי התוכחה היא על מקרים מסויימים ומיוחדים ולא על השותפות בכללה, ולפחות לא על הרצון להשפיע.

בין הרחוקים מתורה יש אנשים תמימים שהורחקו על ידי הורים או סיבות אחרות, ויש רשעים פעילים שאין תקוה להשפיע עליהם, בקשר עם אלה יש רק נזק. ומה שנוגע להשפעת האשה, אין ראייה מפסוקים אלו שהקלקול בא בגלל השפעתה, אלא בגלל קשרי המשפחה באופן כללי. שיטת השלטון של מלכות ישראל היתה קרובה, כנראה, לדרכי הטבע של העולם החילוני, שיש בהם תועלת זמנית גדולה. דבר זה יוצר נסיונות קשים לחפצים בחיים רוחניים מאז ועד עתה.

פרק יא נושא ראשון: פסוק א.

הנושא: עובדת האלילים המרצחת.

מחנך: באחד השיעורים הקודמים ניהלנו ויכוח באיזו מידה מוצדק לפגוע בעובדי אלילים בצורה חמורה, בגלל השחיתות המרובה שלהם. אתם זוכרים בודאי את דעתו של אחד התלמידים בכיתה, שעם אנשים המסוגלים להקריב קרבנות ילדים – אין לפעול בעדינות. איזו ראייה לדעה זו אתם יכולים להביא מפרק יא?

תלמיד אחד: רק אשה עובדת אלילים מסוגלת לאבד את כל זרע המלוכה, כדי שהיא תוכל לשלוט.

תלמיד שני: הפלא הוא שלא היה איש שיפריע לאשה זו צמאת הכוח והשלטון.

מחנך: אילו באה להרוג אותם בחרב בודאי לא היתה יכולה לבצע מזימתה זאת. אולם היא הרעילה אותם (כך מובא ברש"י בדברי הימים ב' כב י). כאם הממונה על הכנת האוכל לילדים קל היה הדבר בידה לבצעו. מי זה היה עלול לחשוד בה? גם היא, אף כי עבדה גם לבעל בפומבי, ראתה את עצמה כבת ישראל. אנו רואים כי גם בימי שלטונה התנהלה עבודת הקודש בבית המקדש כסדרה, ואנשי קודש עמדו בראשה. אולם ההשפעה האלילית עליה גרמה שתהיה מסוגלת למעשי אכזריות מסוג זה. מעשיה של עתליה משמשים הצדקה למעשי יהוא בעובדי האלילים בממלכת ישראל.

נושא שני. פסוקים ב-ג.

הנושא: אביו הרוחני של מתתיהו כהן גדול.

שיחה זו תתנהל בעיקר לאחר הקריאה של הפרק בכיתה, או לאחר הכנה יפה בבית.

מחנך: לכולכם ידוע על מרד החשמונאים בימי הבית השני. יהוידע הכהן שבפרשה זו נראה כאביו הרוחני של מתתיהו, וכפי הנראה שימש לו דוגמה. כפי שנאמר בספר דברי הימים (ב)

כד טו), היה הוא בעת ההיא זקן מאד. הוא מת בימי המלך יואש, בהיותו בן מאה ושלושים שנה. אם כן עשו חשבון בימיו של מי נולד? על ידי כך נחדש קצת את זכרון התאריכים, עשו זאת בדרך הקצרה ביותר.

תלמיד: פשוט מאד. זה היה בתחילת ימי יהוא, לאחר שעברו שני יובלות למלכות ישראל. חמשים שנה של בית ירבעם ובעשא, וחמשים שנה של בית אחאב. אם כן, נולד יהוידע בימי שלמה.

מחנך: מצויין! עתה ראו נא מי עוד פעל עם יהוידע להצלת מלכות בית דוד?

תלמיד: יהושבע בת המלך יורם, שעתליה היתה אשתו, אם כן בתה של עתליה.

מחנך: בדברי הימים (ב' כב יא) נאמר שיהושבע היתה אשתו של יהוידע הכהן, שעמד בראש המרד, והיא סייעה בידי בעלה להציל את ממלכת בית דוד. אבל אפשר כי היא היתה בתו של יורם מאשה אחרת, ולא היה כאן מרד של בת נגד אמה.

לכבודה של יהושבע העומדת מול עתליה המסוכנת נעשה סיכום של נשים חכמות ופעילות שלמדנו עליהן עד עתה בספרי הנביאים הראשונים.

תלמידים מציעים: דבורה הנביאה (שופטים ד ד). יעל אשת חבר הקיני (שם יז). חנה (שמואל א' א ד). אביגיל (שם כה ג).

יש מציעים לכלול את מיכל בת שאול (שם יח כז). האשה החכמה מתקוע שנשלחה על ידי יואב לדוד (שם יד ב). האשה מבחורים שהחביאה את מרגלי דוד (שם יז יט). האשה החכמה מאבל מחולה שסיימה את מרד שבע בן בכרי (שם כ טז). האשה משונם שאירחה את אלישע (מלכים ב' ד ח).

מחנך: לשמור סודיות הוא אחת הסגולות של אנשים בעלי אחריות, היודעים לשלוט על עצמם. מה נוכל ללמוד על הכהנים הרבים שעבדו בבית המקדש בתקופה הקשה ההיא, בקשר לסגולה נפשית זו?

תלמיד: שש שנים שמרו על ילד קטן והדבר לא נודע.

מחנך: כמעט בלתי אפשרי הוא שלא נודע הדבר לאחד הכהנים. יואש, ככל ילד אחר, בודאי גם בכה כי היה בן שנה בזמן שהחביאו אותו. מנין זאת? ראו בתחילת הפרק הבא.

תלמיד: בן שבע היה במלכו. אם כן בן שנה היה בזמן שהחביאו אותו, כי עתליה מלכה שש שנים.

מחנך: יוצא איפוא, שהיו כהנים שידעו על הילד הנמצא בבית. אילו סיפר אחד לרעהו, כפי שזה רגיל אצלנו באנשים היודעים דבר מעניין, בודאי היה נודע הדבר. אבל איש לא דיבר מאומה, כי היו הכהנים צדיקים ואנשים נאמנים, וידעו כי רק "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יא ג).

נושא שני. פסוקים ב-כ.

הנושא: ארגון המרד על ידי יהוידע הכהן הזקן.

גם פסוקים אלו ייקראו תחילה בפירוש המילים.

מחנך: כפי שנראה להלן, לא היה יהוידע הכהן הגדול, אלא זקן הכהנים, אבל כולם נשמעו לו. הוא ארגן יפה מאד את המרד הרוחני הזה. נתבונן לכל פרטיו, על ידי כך נכיר דברים רבים מסדרי בית המקדש. שאלה ראשונה: למה המתין יהוידע שש שנים עד המרד?

תלמיד אחד: הוא רצה שהילד יגדל קצת.

תלמיד שני: מרד יש לארגן בסבלנות, כדי להיות בטוח בהצלחתו.

תלמיד שלישי: אבל אם מטפלים זמן רב במרד, עלול הדבר להתגלות.

מחנך: יתכן מאד שאכן עלתה המחשבה של המרד רק בשנה השביעית. עתה ראו נא מי היו מכיני המרד?

תלמיד: שרי המאות לכרי ולרצים, שם פלוגות צבא (רש"י). זה היה מרד של הצבא.

מחנך: אני מבקש את הכיתה לבדוק את הדבר. האם הצבא ארגן זאת?

תלמיד אחד: לא. הכהנים היו המארגנים, והצבא סייע להם.

מחנך: עתה אבקש להסביר לי מה זאת "באי השבת"?

תלמיד: כל שבוע היתה באה קבוצת כהנים אחת לעבודה בבית המקדש. הם נקראו בשם משמרת.

מחנך: האם היה סדר שקבעו הכהנים לעצמם או יש לזה מקור בתורה?

תלמיד: למדנו שנאמר על כך בספר דברים (יח ח), במילים: "לבד ממכריו על האבות".

מחנך: עבודת הכהנים לפי משמרות נזכרת במקומות רבים במשנה. זהו ציווי שלא יבואו כל הכהנים מכל הארץ ביחד לעבודת בית המקדש. אף שלכל אחד מהם יש זכות לכך, אבל הוצרכו להגביל זכויות אלו לזמנים קבועים בלבד, כדי שלא תשלוט ערבוביה בבית המקדש. כדי לקיים ציווי זה חילקו את כל משפחות הכהנים וקבעו שמדי שבוע תבוא משפחה אחרת. כל קבוצה כזו נקראה בשם: "באי השבת". למעשה, כפי הנראה, לא סידרו זאת בזמן שהיה המשכן בשילה, מפני שלא באו אז אנשים מרובים לבית המקדש. שמואל הנביא ודוד המלך סידרו סדר זה לקראת בנין בית המקדש. נשוב לענייננו, מה ציוה יהוידע לבאי השבת?

תלמיד: ראשית כל כרת איתם ברית שיהיו נאמנים לבית דוד וימליכו את בן המלך שנשאר בחיים. הוא גם הראה להם את בן המלך.

מחנך: ירמיה הנביא שכתב את ספר מלכים, כותב את פרטי הארגון של המרד הזה לדורות. יש בו הוראות רבות על חובת המשמשים בקודש לדאוג גם לסדרי המלוכה בשעת הצורך. כאמור, דמותו של יהוידע עמדה בודאי לנגד עיני מתתיהו הכהן כאשר מרד ביוונים.

הכהן הזקן הזה יודע גם חכמת ארגון מלחמה. הוא מחלק את הכהנים לקבוצות נפרדות, ומעמידם בנקודות מסוכנות שונות. הוא גם משתמש בתנועה הרגילה של הכהנים בעת חילופי המשמרות להסוות את התנועה של המורדים.

בהזדמנות זו נזכר מה נמצא בתורה ובנביאים על חלוקה למחנות בעת סכנה.

תלמיד אחד: יעקב אבינו חילק את מחנהו לשתי מחנות, שאם יבוא עשיו אל המחנה האחת והיכהו, והיה המחנה הנשאר לפליטה (בראשית לב ח).

תלמיד שני: יהושע חילק את המחנה כשנלחם על העי בפעם השניה לשלושה חלקים.

מחנך: גם בספר שמואל למדנו על חלוקות כאלו. אסייע לכם למצוא זאת. האחת במלחמות שאול המלך, והשניה במלחמות יואב שר צבא דוד. חפשו בשמואל א' ושמואל ב'.

תלמיד אחד: בזמן ששאל יצא למלחמה בעמונים נאמר: "וישם שאול את העם שלושה ראשים" (שמואל א' יא יא).

תלמיד שני: במלחמה עם הארמים והעמונים חילק יואב את צבאו לשני מחנות (שמואל ב' י ט-י).

כך גם עשה גדעון (שופטים ז טז).

מחנך: יש בפרקנו מילה מיוחדת, שאיננה במקום אחר. מה היא?

תלמיד: "מסח", אל תסיחו דעתכם מן התפקיד.

מחנך: נכון. מה הפקודה השניה?

תלמיד: שיקיפו את המלך סביב ואיש כלי נשקו בידו.

מחנך: לא כתוב כלי נשקו. כתוב "כלי". יהוידע דיבר בלשון סתרים ככל האפשר. איזו פקודה חמורה אחרת הוא נותן?

תלמיד: שכל מי שיחפוץ להתפרץ לתוך שדרות (שורות הכהנים) – יומת.

מחנך: כן, זה כמו בשעת מלחמה, שאפשר להמית את הנלחם ואת המפריע, ללא משפט. ראו באיזה נשק מיוחד השתמש?

תלמיד: הוציאו חנית ומגינים של דוד, שהיו שמורים בבית המקדש למזכרת. עתה לקחום למלחמת קודש זו.

מחנך עתה תארו מה אירע?

תלמיד: קשה לתאר מעמד מרומם זה. אני יכול רק למחוא כף בקראי את הפסוק הזה, כמו שמחאו כף אז כל הנוכחים.

מחנך: אני בטוח שלא רק הנוכחים במקום מחאו כף, אלא כל הקהל בירושלים וברחבי הארץ כולם שמחו שהוקם יורש לדוד וחזר הכבוד למקומו. מי בכל זאת נבהל?

תלמיד אחד: עתליה המסכנה נכנסה, ראתה וקרעה בגדיה.

תלמיד שני: עתליה לא היתה מסכנה. היא היתה אשה חצופה ואכזרית, ואף עתה היתה עדיין בעלת מרץ.

מחנך: כן, היא עוד קיוותה שמישהו יעזור לה, וקראה "קשר קשר", שמא יבואו נאמניה לעזור לה, אבל איש לא בא (יתכן שהיא לא האמינה כי הכהנים העסוקים בעבודת ה' מוכשרים לארגן מרד בצורה כה יעילה). עתה השוו לכם לבדכם את הצורה שבה ציוה יהוידע להרוג את עתליה לבין הצורה שבה הרג יהוא את איזבל, וראו על איזו הלכה שמר יהוידע, אשר לא נשמרה על ידי יהוא?

תלמיד: יהוידע ציוה שלא יטמאו את בית המקדש וימיתו בחוץ.

מחנך: נכון, אך לא לזה התכוונתי. אתם יודעים שיש לנו מצוה גדולה מאד: "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט יח), ונאמר בגמרא שכלול בזה שגם כאשר יש להמית אדם צריכים לבחור לו מיתה יפה ולא מיתה מכוערת. איזבל הומתה במיתה מכוערת. לא כן עתליה.

תלמיד: מי יודע, אולי כן. לא כתוב, אולי מותר לעשות כן עם רשעים גדולים מאד.

מחנך: ראשית כל כתוב להלן בסוף הפרק במפורש שהומתה בחרב כדרך הרוגי מלכות. בכל אופן השוו את שני העניינים וראו במה היה ההבדל בית המתת איזבל להמתת עתליה?

תלמיד: לא נזכר כאן שאיש השמיע דברי בוז נגד עתליה. כנראה נתנו לה לעבור מתוך שתיקה ואפשר אף מתוך צער. לא כך עשה יהוא, שהשמיע דברי גידוף נגד איזבל ונגד כל אלו שהמית (לעיל ט כב לד).

מחנך: גם בזמן שאנשי תורה עושים דבר שאף הגויים עושים דוגמתו, יש לומר "להבדיל" בין שני המעשים. כפי הנראה יש לומר "להבדיל" גם בין שני מעשים דומים שנעשו בממלכת יהודה אשר בית המקדש היה בתוכה, לבין ממלכת ישראל אשר בשומרון, אף כי גם אין לזלזל כלל בערכה הרוחני, בפרט ביחס לגויים מסביב.

ראו עתה עוד איזה הבדל היה במהלך המרידה?

תלמיד: הרסו את בית הבעל והרגו את כהן הבעל.

מחנך: לא כתוב שהרגו איש מלבד הכהן. יתכן שלא הורגש צורך בזה, כי עבודה מגונה זו לא היתה נפוצה בממלכת יהודה, והיו רק מעטים שנמשכו אחריה בגלל המלכה. עתה חזרו כולם בתשובה וניצלו ממוות. אכן אפשר שיהוא בשומרון לא יכול היה לבטוח באיש שתשובתו היא שלמה. כמו כן היו לו נימוקים מדיניים, כי חשש לנפשו, פן יאמרו עליו שעשה שלא לשם שמים וידיחוהו מן המלוכה, כי לא ראוי שרוצח ימשול בישראל. כאן היה ברור לכולם שזה מעשה לשם שמים. כולם שמחו על חיסול העניין הרע (פסוק כ).

פרק יב נושא ראשון. פסוקים א-יז.

הנושא: שיפוץ בניין בית המקדש.

גם פרק זה יש ללמוד תחילה בביאור המילים. השיחה תבוא כסיכום.

מחנך: בן כמה שנים היה בית המקדש בימי יואש? עשו חשבון מדויק מכמה צדדים. אני רוצה לשמוע את החשבון מפי שלושה תלמידים לפחות. בודאי כל אחד יעשה זאת בצורה אחרת.

תלמיד אחד: אמרנו שעברו מאה שנה למלכות המפולגת. בית המקדש נבנה בתחילת ימי שלמה. אם כן זה כמאה ועשרים-שלושים שנה.

מחנך: זה פשוט וטוב. היש גם הצעה אחרת מפורטת יותר?

תלמיד: בימי שלמה כשלושים שנה. רחבעם ובנו אבים עשרים שנה. אסא ארבעים ואחת שנה. יהושפט ובנו כשלושים שנה. אם כן כמאה ועשרים שנה.

מחנך: יפה. ינסה עוד אחד, בצורה אחרת.

תלמיד: אמרנו כי יהוידע נולד בימי שלמה, ובימי יואש הוא מת בהיותו בן מאה ושלושים שנה. אם כן זהו המספר.

מחנך: טוב מאד. ובכן, בניין בית המקדש היה קצת ישן והיה צורך לתקן בו דברים רבים. הנביא קורא לזה בלשון כללית "בדק הבית", שבודקים היכן יש איזה סדק או דבר אחר הטעון תיקון. בעיקר היו שם פרצות מימי עתליה.

תלמיד: מה הקשר שבין פסוק ד, שבו נאמר על קיום הבמות בישראל, לבין פסוק ה, שבו נאמר על תיקון בית המקדש?

מחנך: אפשר שאין קשר. הנביא מסר כי יואש הלך בדרך ה', אבל את הבמות לא הסיר. זאת לא עשו גם קודמיו, מלכים צדיקים כאסא ויהושפט. כמדומני שכבר הזכרתי טעם דבר זה.

עשרת השבטים טענו שאין על בית המקדש שבירושלים הדין שנאמר בתורה על בית המקדש שייבנה על ידי כל השבטים, במקום שכולם יבחרו על פי ה'. לאט לאט נתקבלה דעה זו גם על אנשי יהודה, מפני שהתרשלו לעלות לירושלים. היום נראית לנו דעה זו ככזבת בהחלט, מפני שאנו יודעים כי בית המקדש שבירושלים נתקדש על ידי שלמה לעולמים. אבל אז היו הדעות מחולקות והמלכים, לרבות הצדיקים, לא הצליחו לכפות על העם לבטל את הבמות האלו. הם, כנראה, גם פחדו לעשות כן, שמא יתמרד העם נגדם. בתנאים כאלה גם לא היתה עליהם, כנראה, חובה להיאבק עם העם על דבר זה.

בכל זאת מציין הנביא דבר זה לגנאי, בכל המלכים, עד חזקיהו שביער זאת. אם כן אפשר שאין קשר בין הפסוקים. אבל יתכן ששני הדברים קשורים זה בזה. מפני שרבים מהעם לא באו לבית המקדש, ביקש יואש להוסיף פאר לבניין, כדי שיותר אנשים יימשכו לשם. אולם אם זו היתה הכוונה, לא הועיל הדבר, כי כתוב בספר דברי הימים (ב' כד יח) שבעת המשבר הרוחני לאחר מות יהוידע נתמעט מספר הבאים לבית המקדש.

תלמיד: למה סירבו הכהנים לתקן את הבית?

מחנך: יתכן שהם לא חשבו את התיקונים להכרחיים, ולא הסכימו שבדרך זו ישפיעו על העם לבוא לבית המקדש. כמו כן אפשר שלדעתם צריכים היו להשאיר זכר לפרצות שנפרצו בימי עתליה, שלא ישכחו מה גרם לכך. אבל בעיקר נראה שהכהנים לא הסכימו לעסוק בעניינים כספיים, כדי שלא יחשדו בהם, כמו שאירע בימי עלי שחשדו בכהנים שהם לוקחים לעצמם יותר מדי, ולבסוף נענשו מאד. תראו מה המוצא שהמציא יהוידע לכך?

תלמיד: הוא התקין קופסת צדקה, כמו שעושים היום בכל בית כנסת ולצרכים רבים מאד. אם הכסף נמצא בקופסה אין מקום לחשדות.

מחנך: נכון, קופסה זו היא המצאת יהוידע הכהן. עתה ראו, בתחילת השיעור אמרתי לכם שיהוידע לא היה הכהן הגדול, אלא זקן הכהנים בלבד. בפסוקים אלו כתוב במפורש כך. היכן זה?

תלמיד: כאן נזכר שאת הכסף שבקופסה מנה המלך והכהן הגדול. רואים אנו כי היה כהן גדול אחר. אבל אינני בטוח, שמא הכוונה ליהוידע². עתה עשו חשבון נוסף, כמה שנים עברו מגמר בניין הבית עד שעשו בו את התיקונים?

תלמיד: כבר אמרנו, כמאה ועשרים עד מאה ושלושים שנה.

2. ראה בפירוש דעת סופרים לעיל יא ד ושם הערה 33 על שמושו של יהוידע ככהן גדול.

מחנך: זה היה מספר השנים בתחילת ימי יואש, כאשר התחיל לחשוב על התיקון. אבל בדק הבית לא נעשה אז.

תלמיד: הוא נעשה לאחר שנת 23 ליואש, כמו שכתוב בפסוק ז.

מחנך: נכון מאד. אם כן יש להוסיף עוד כעשרים וחמש שנה. נמצא כי בדק הבית נעשה כמאה וחמשים שנה לאחר הבנותו.

נושא שני. פסוקים יח-כב.

הנושא: חיפוש שם לנושא בעזרת התלמידים (המבוכה הגדולה בירושלים).

מחנך: אבקש מכם להציע שם לנושא של פסוקים אלו.

תלמיד: למדנו כי בכל מקום שנכתב "אז", יש איזו כוונה מיוחדת בדבר. מה הוא ה"אז" בפסוק יח - "אז יעלה חזאל מלך ארם וגו'?"

מחנך: זו שאלה שיש בה חצי תשובה, ויכולה לסייע למצוא את הנושא.

תלמיד: זה פלא גדול, לאחר שטורחים כל כך בפיאור בית המקדש, באה פורענות ולא גמול טוב. זה נגרם אולי מפני ש"בדק הבית" לא היה "לשם שמים", אלא כדי לפאר את בית המקדש?

מחנך: אולי צדקת, ואפשר להוסיף, אולי משום שאף כי פיארו את הבית בכל זאת לא גדלה העליה לרגל, כמו שנאמר בספר דברי הימים (ב' כד יח) על הימים שלאחר מות יהוידע. בכל אופן מלחמה זו היתה פתאומית והעם כלל לא היה מוכן לה, עד שמלך ארם הצליח להגיע עד ירושלים. זה גרם מבוכה גדולה, שירמיה מקצר בה כאן. עזרא בדברי הימים ב' בפרקים המקבילים לפרקים אלו מפרט יותר (אני מייעץ לתלמידים שקדנים שיקראו בעצמם מדי פעם בפעם את הפרקים המקבילים בספר דברי הימים, המוסיפים פרטים רבים לענייננו). הארמים גברו אז ונלחמו גם בממלכת ישראל, שנפגעה מאד. יהודה היתה הרבה יותר חלשה ולא היה בידה להשיב מלחמה. על כן החליטה לפדות את עצמה בכסף. לא היה מאין לקחת את הכסף הזה, והמלך נאלץ לאסוף את כל כסף הקדשים שנמצא באוצרות בית ה' מימי יהושפט, ולמסרו לארמים. אנשי יהודה הרגישו את עצמם מושפלים מאד. [בני דורנו שעברה עליהם מה שנקרא מלחמת "יום הכיפורים" תשל"ד יכולים בנקל להבין את מצב הרוח הזה].

תלמיד: למה נזכר רק על הקדשים מימי יהושפט?

מחנך: כנראה שלא היה כסף אחר. אתה זוכר שפרעה לקח את כל הכסף שהיה מימי שלמה (מלכים א' יד כה-כו). בימי רחבעם ואבים בנו נאסף אולי כסף מחדש, אבל אסא נאלץ להוציאו, כדי לשלם לארמים שילחמו בבעשא מלך ישראל להרוס החומה שבעשא ביקש להקים (שם טו יח). יהושפט התחיל מחדש לצבור כסף באוצר בית המקדש. עתה שוב היה הכרח למסור כסף זה. זה גורל הכסף של ישראל.

תלמיד שני: בכל זאת ליהודים תמיד יש כסף.

מחנך: שניכם צודקים. מדי פעם צוברים בני ישראל כסף, לפעמים כסף רב, אבל מפני שאין הם יודעים להשתמש בו כראוי, הוא נלקח מהם. זו תופעה חוזרת מאז ועד היום.

נשוב לענייננו. במה מסתיים הפרק?

תלמיד אחד: שוב בהריגה. יואש ניצל בימי נעוריו מן המרצחים. עתה נרצח על ידי בני ישראל.

תלמיד שני: והמחנך אומר תמיד שאין רציחות בעם ישראל.

מחנך: ובכל זאת הצדק אתי. גם בעם ישראל יש לפעמים רציחות. הם התרבו בתקופה זו בגלל השפעת עובדי האלילים, שאצלם קל מאד היה לרצוח נפש. בכל זאת היו הרציחות בישראל, וביותר ביהודה, שונות מאשר אצל כל העמים. לשום רצח אין הצדקה, בכל זאת יש הבדל באלו נסיבות הוא מתבצע, מה הרקע שלו. יש רצח הבא מגורמים פנימיים קשים, היוצר נזקים רבים סביבו, ויש שהוא גורם להתבוננות ולהתרחקות משפיכות דמים.

הרקע לרצח יואש הוא אמנם מר מאד, אבל הוא בוצע על ידי גרים, האחד עמוני והשני מואבי, כפי שנאמר בדברי הימים (ב' כד כה). בספר דברי הימים מתואר המשבר הגדול שנוצר ביהודה, בנו של יהוידע, זכריה, הוכיח את המלך בבית המקדש ברבים. העם רגז עליו, ומתוך שהיה שם קהל גדול אחוז חימה נהרג זכריה במצות המלך. זה היה חטא גדול שלא נשכח לישראל והיה אחד מגורמי החורבן. יתכן מאד כי גרים אלו רצחוהו כנקמה על הריגת זכריה הנביא, מיוזמת עצמם, מפני שמטבעם קל יותר היה להם לשפוך דמים, או שנשלחו כגואלי דם זכריה על ידי קנאים! אבל מיד הומלך בנו תחתיו. לא עלה על דעת אנשי יהודה למרוד במלכות בית דוד או להחליף את המשפחה המולכת ולבחור משפחה אחרת מבית דוד, או להצטרף לישראל.

במקומו של יואש הומלך אמציה, אבל השקט הגמור לא חזר לבית מלכות יהודה, כפי הנראה פשטה בעם הרגשה שלא טוב הוא כי הם נבדלים מרוב העם, ויש להתאחד עם עשרת השבטים. על זאת נלמד מיד.